

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора психологічних наук, професора
Миронця Сергія Миколайовича на дисертаційну роботу
Матвєєвої Дар'ї Олегівни

«Психологічні особливості розвитку резильєнтності військового лікаря в умовах війни»

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю
053 «Психологія» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

Актуальність теми дисертації. Подана на рецензування дисертаційна робота Матвєєвої Дар'ї Олегівни є актуальною та своєчасною як у науковому, так і в практичному вимірах. Повномасштабна війна, що триває в Україні, суттєво змінила умови професійної діяльності військових медиків, які виконують свої обов'язки в обстановці постійної загрози життю, масового надходження поранених, дефіциту часу для прийняття клінічних рішень, високого рівня психоемоційного напруження та морально-етичних дилем. За таких умов психологічна стійкість військового лікаря стає одним із ключових чинників ефективності медичного забезпечення військ, збереження професійної придатності та психічного здоров'я самого фахівця.

Особливої уваги набуває проблема розвитку резильєнтності як інтегральної психологічної характеристики особистості, що забезпечує здатність адаптуватися до екстремальних умов, конструктивно долати наслідки травматичних подій, підтримувати професійну ефективність і запобігати розвитку професійного вигорання, вторинної травматизації, посттравматичних стресових розладів та інших негативних психічних станів. Варто також зазначити, що незважаючи на значну кількість досліджень феномену резильєнтності у світовій психологічній науці, питання її розвитку саме у військових лікарів, діяльність яких поєднує екстремальні умови військової служби та високу професійну відповідальність, залишаються недостатньо розробленими.

Актуальність дослідження також обумовлена необхідністю реалізації сучасної державної політики України у сфері охорони психічного здоров'я, розвитку системи психологічного забезпечення сектору безпеки і оборони, а також імплементації міжнародних стандартів психосоціальної підтримки військовослужбовців та медичного персоналу.

Тому на наше переконання обрана тема дослідження Матвєєвої Д.О. «Психологічні особливості розвитку резильєнтності військового лікаря в умовах війни» відповідає сучасним суспільним запитам, пріоритетним напрямам розвитку психологічної науки та практики, а її розроблення є своєчасним і практично обґрунтованим.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами.

Дисертацію виконано в межах науково-дослідної роботи кафедри суспільних наук Національного університету оборони України, шифр «Ретроспектива» (державний реєстраційний номер 0124U004892).

Тему дисертації розглянуто на засіданні кафедри суспільних наук 03 грудня 2024 року (протокол №9) та затверджено вченою радою університету 27 грудня 2024 року (протокол № 15).

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та емпіричному дослідженні психологічних особливостей розвитку резильєнтності військових лікарів в умовах війни, розробленні науково-обґрунтованої програми психологічної підтримки й розвитку резильєнтності військово-медичних фахівців.

Об'єкт і предмет дослідження є логічно узгодженими та коректно сформульованими. Відповідно *об'єктом* дослідження визначено резильєнтність військового лікаря як психологічного феномену.

Предмет дослідження – психологічні особливості розвитку резильєнтності військового лікаря Збройних Сил України в умовах війни.

Визначені дисертанткою методологічні, теоретичні та методичні підходи повною мірою забезпечили розв'язання поставлених завдань дослідження і, відповідно, досягнення поставленої мети.

Наукова новизна отриманих результатів.

Вперше: сформульовано та науково обґрунтовано авторське визначення поняття «резильєнтність військового лікаря», яке, на відміну від наявних підходів, інтегрує специфіку військово-медичної діяльності в умовах війни та розкриває резильєнтність як здатність медичного фахівця підтримувати психологічну стійкість і професійну компетентність в умовах екстремальних або травмуючих впливів, відновлювати функціонування після стресу, демонструвати посттравматичне зростання, зміцнювати внутрішні ресурси, удосконалювати адаптаційні стратегії та зберігати професійну ідентичність;

визначено та науково обґрунтовано психологічні особливості розвитку резильєнтності військового лікаря в умовах війни як інтегрального психологічного утворення, що забезпечує адаптивність, професійну ефективність, саморегуляцію, психологічне відновлення та збереження професійної надійності в екстремальних умовах службово-професійної діяльності;

розроблено та теоретично обґрунтовано модель діагностики резильєнтності військових лікарів в умовах війни;

емпірично визначено рівні та психологічні чинники розвитку резильєнтності військових лікарів в умовах війни.

удосконалено:

теоретико-методичні підходи до емпіричного дослідження резильєнтності військових лікарів як інтегрального багатовимірного професійно-психологічного утворення;

наукові уявлення про взаємозв'язок резильєнтності військових лікарів із професійною мотивацією, життєстійкістю, рефлексивністю, копінг-стратегіями, базовими переконаннями та комунікативними характеристиками.

набули подальшого розвитку:

наукові положення щодо резильєнтності медичних фахівців, професійна діяльність яких здійснюється в умовах війни, підвищеного ризику, невизначеності та інтенсивного психоемоційного навантаження;

уявлення про психологічні чинники резильєнтності військового лікаря, що забезпечують збереження його професійної ефективності, психічної стійкості, функціональної спроможності та психологічного благополуччя;

практичні засоби психологічної підтримки й розвитку резильєнтності військових лікарів, систематизовані у комплекс вправ, психотехнік і психоосвітніх інструментів, спрямованих на розвиток саморегуляції, актуалізацію адаптаційних можливостей, підтримання психологічної стійкості та профілактику професійного вигорання;

програма психологічної підтримки та розвитку резильєнтності військових лікарів в умовах війни, яка орієнтована на підтримання їхньої професійної функціональності, зміцнення адаптаційних стратегій і збереження професійної ідентичності фахівця.

Практичне значення дисертаційного дослідження полягає у розробленні й апробації моделі діагностики та програми психологічної підтримки і розвитку резильєнтності військового лікаря, спрямованих на вдосконалення системи психологічного супроводу військово-медичної служби в умовах війни та забезпечує комплексне оцінювання структурних компонентів резильєнтності військових лікарів, дає змогу визначити індивідуально-психологічні вразливості під час виконання службово-професійних завдань в умовах підвищеного ризику, невизначеності й інтенсивного психоемоційного навантаження.

Авторська програма психологічної підтримки та розвитку резильєнтності військових лікарів в умовах війни, що охоплює комплекс тренінгових вправ, психотехнік і психоосвітніх заходів, може бути впроваджена у практичну діяльність психологів, посадових осіб структур психологічної підтримки персоналу та керівників військово-медичних підрозділів сил оборони.

Результати дисертації впроваджено у практичну діяльність закладів охорони здоров'я Міністерства оборони України (довідки впровадження № 616 від 01 лютого 2025 року, № 1169-III/14/141 від 03 березня 2025 року, № 807 від 03 лютого 2025 року, № 421 від 14 лютого 2025 року) та освітній процес Української військово-медичної академії (довідка впровадження № 533/1402 від 16 квітня 2026 року).

Повнота публікації. Результати дослідження опубліковані в 14 наукових працях здобувача за темою дисертації, із них 6 – у співавторстві, серед яких: 7 статей – у фахових виданнях України в галузі психології, 7 – у збірниках тез доповідей на наукових конференціях, семінарах та круглих столах.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (166 найменувань, із них 97 – іноземними мовами), 12 додатків на 120 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 324 сторінки, із них основного тексту – 163 сторінки. Дисертація містить 21 таблицю і 24 рисунки.

Оформлення дисертації. Мова та стиль подачі отриманих результатів дисертаційного дослідження відповідає вимогам до оформлення дисертацій, затверджених наказом МОН України № 40 від 12.01.2017 р.

Робота виконана з дотриманням правил академічної доброчесності. Усі публікації автора пройшли відповідне рецензування. Посилання на публікації інших авторів та власні праці автора мають коректні посилання відповідно до вимог ДСТУ 8302:2015.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність загалом. У вступі дисертаційного дослідження чітко окреслено науковий апарат роботи: актуальність досліджуваної проблеми, мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження, зв'язок з науковою темою, в межах якої було виконане дослідження.

У *першому розділі* «Теоретико-методологічні основи дослідження резильєнтності в психології» здійснено порівняльний аналіз понятійного апарату та наукових підходів представників різних наукових шкіл до розв'язання проблеми резильєнтності особистості. У межах такого аналізу дисертанткою сформоване власне бачення, де авторка пропонує розглядати феномен резильєнтності військового медика як здатність особистості не лише відновлюватися до «достресового» рівня функціонування, а й набувати нового досвіду, внутрішньо зміцнюватися та розвиватися після впливу стресових і травмуючих обставин завдяки актуалізації власних особистісних ресурсів. Йдеться не лише про пристосування до змінених умов, а насамперед про збереження психічного здоров'я, відновлення цілісності життєдіяльності та підтримання здатності до ефективного функціонування. У цьому контексті досліджуваний конструкт постає як динамічний процес взаємодії індивідуально-психологічних характеристик, ставлень і захисних чинників, які посилюють адаптаційний потенціал особистості військового лікаря.

У ході аналізу особливостей службово-професійної діяльності військових лікарів в умовах війни авторкою доведено її екстремальну, поліфакторну і психологічно напружену спрямованість, специфіка якої зумовлена поєднанням медичної, військово-службової, морально-етичної та комунікативної складових,

впливом загрози життю, дефіцитом часу й ресурсів, необхідністю ухвалення рішень в умовах невизначеності та високою відповідальністю за життя і здоров'я поранених і хворих, що дало змогу побудувати обґрунтовану структуру емпіричного дослідження психологічних особливостей розвитку резильєнтності військового лікаря та сформувавши відповідний інструментарій його дослідження, що логічно була представлена у другому розділі дисертації.

У другому розділі «Емпіричне дослідження психологічних особливостей розвитку резильєнтності військового лікаря в умовах війни» емпірично обґрунтовано психологічні особливості розвитку резильєнтності військових лікарів в умовах війни, конкретизовано її структурні компоненти, визначено провідні ресурси й зони уразливості, сформовано наукову основу для розроблення програми підтримки та розвитку цього конструкту у військово-медичних фахівців.

За результатами поєднання якісного та кількісного підходів, що дало змогу дослідити не лише інтегральний рівень резильєнтності, а й її структурні компоненти, психологічні ресурси, детермінанти і зони потенційної уразливості досліджуваних респондентів.

Обґрунтований психодіагностичний інструментарій забезпечив системний підхід до оцінювання інтегрального рівня досліджуваного конструкту, його структурних компонентів, психологічних ресурсів і зон потенційної уразливості військових лікарів.

Отримані результати підтвердили доцільність авторської моделі діагностики резильєнтності військових лікарів, яка забезпечує диференційоване оцінювання ресурсів резильєнтності та зон потенційної уразливості і може бути використана для планування психологічної підтримки та супроводу, психопрофілактичних, психоосвітніх та психокорекційних заходів.

У третьому розділі «Психологічні механізми підтримки та розвитку резильєнтності військового лікаря в умовах війни» презентовано зміст та обґрунтування програми підтримки та розвитку резильєнтності військового лікаря в умовах війни, визначено її методологічні підходи, принципи, організаційно-психологічні умови її реалізації. Наведено емпіричні результати оцінки результативності впровадження програми підтримки та розвитку резильєнтності військового лікаря в умовах війни шляхом порівняння показників контрольної та експериментальної груп до і після формувального впливу.

Результати експертного оцінювання засвідчили високий рівень змістової обґрунтованості, практичної цінності, професійної релевантності і реалістичності впровадження розроблених практичних рекомендацій та підтвердили доцільність використання авторської програми підтримки та розвитку резильєнтності як складової психологічного супроводу, післядипломної підготовки та професійного розвитку військово-медичного персоналу.

Підсумовуючи загальне враження від представленої на рецензування роботи, варто відзначити, що рукопис дисертації досить ґрунтовно опрацьований з точки зору орфографічного, стилістичного та семантичного тексту, його технічної редакції, а технічні огріхи в подачі результатів дослідження у тексті зведені до мінімуму, що характеризує високий рівень набутих компетенцій у здобувачки з точки зору формування наукового звіту за результатами дослідження.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. У цілому позитивно оцінюючи наукове і практичне значення отриманих результатів дослідження Д.О. Матвеевої, вважаємо за доцільне відмітити низку дискусійних положень щодо змісту роботи, а також висловити окремі зауваження та побажання.

1. В анотації дисертаційного дослідження – рубрика ключові слова, варто було б зазначити і військового лікаря, оскільки саме об'єктом дослідження виступають не військовослужбовці а військові лікарі.

2. Саме дослідження тільки б виграло, якби дисертантка в актуальності теми вказала на її зв'язок з державними програмами, актами та стратегіями відповідно до реалій сьогодення, зокрема її відповідності до вимог Стратегії національної безпеки України, що затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 тощо.

3. У підрозділі 1.2 «Аналіз професійної діяльності військових лікарів в умовах війни» авторкою наводиться змістовний опис професійно-психологічних особливостей діяльності військових медиків. На наше переконання цей підрозділ був би більш повним, якби авторкою були запропоновані уточнення саме професіографічного профілю фахівця у вигляді професіогарми та психограми військового медика.

4. У дослідженні авторкою аргументовано доведено, що професійна діяльність військового лікаря характеризується необхідністю прийняття рішень в умовах невизначеності, здійснення екзистенційного вибору в ситуаціях, пов'язаних із високим ризиком для життя і здоров'я, а також готовністю діяти в нестандартних обставинах, за яких не завжди можливо забезпечити повне дотримання чинних протоколів надання медичної допомоги на всіх рівнях медичної евакуації.

У зв'язку з цим вважаємо, що дисертаційне дослідження могло б бути ще більш практично орієнтованим за умови доповнення його аналізом сучасних психологічних моделей прийняття рішень в екстремальних умовах професійної діяльності. Їх інтеграція дозволила б конкретизувати психологічні механізми, через які резильєнтність військового лікаря забезпечує ефективність професійного вибору в умовах бойового стресу та часових обмежень, а також могла б стати методологічним підґрунтям для розроблення практичних програм психологічної підготовки і розвитку резильєнтності військових медиків.

Однак зазначені зауваження та побажання не зменшують загального позитивного враження від дисертаційної роботи, не знижують наукової цінності викладених у ній наукових результатів, здебільшого мають рекомендаційний характер та загалом не впливають на високу оцінку теоретико-емпіричного дослідження.

ВИСНОВОК:

Дисертаційна робота Матвєєвої Дар'ї Олегівни «Психологічні особливості розвитку резильєнтності військового лікаря в умовах війни», є завершеною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують важливе науково-практичне завдання. Робота відповідає вимогам Порядку з присудження наукового ступня доктора філософії, що введений в дію Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12.01.2022 року № 44 (зі змінами від 21.03.2022 р.), вимогам наказу МОН України від 12.01.2017 №40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», що висувуються до дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії, а її авторка Матвєєва Дар'я Олегівна заслуговує здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 «Психологія» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

Офіційний опонент:

Завідувач кафедри психології

Державного торговельно-економічного університету,

доктор психологічних наук, професор

Сергій МИРОНЕЦЬ

